

XXXIV. évfolyam I. szám 2001. január Ára: 292 Ft

SZÍNHÁZ

KRITIKAI ÉS ELMÉLETI FOLYÓIRAT

A SZÍNHÁZCSINÁLÓ
MENSÁROS-LEVELEK

MAGYAROK A NEMZETKÖZI SZÍNHÁZI VILÁGBAN A MARTON ÜGYNÖKSÉG

A Marton Agency New York-i színházi ügynökség magyar származású tulajdonosa, Tonda Marton hazánkban járt. Az ügynökség amerikai darabokat közvetít a világ minden részére és külföldi darabokat az Egyesült Államokba.

A magyar származású, világhírű Marton család a színház világában tevékenykedik régóta. Marton Sándor ügyvéd, Tonda Marton nagypája a századelőn kezdett el színdarabok szerzői jogával foglalkozni. Állandó ügyfele volt többek között Molnár Ferenc is. Gyermekei – György, Erzsébet és András, az utóbbi Tonda apja – mind közel álltak a színházhoz. György cége a mai napig Párizsban tevékenykedik, Erzsébet cégét Tonda vitte tovább. Tonda Marton magyarországi látogatásának célja a színházakhoz, különösen a vidéki színházakhoz fűződő kapcsolatának erősítése, valamint új hazai képviselőjének, a Theatrum Mundinak a bemutatása. A Theatrum Mundi vezetője a műfordítóként ismert Debreczeni Júlia, akivel az együttműködés új darabok bemutatását jelentheti a magyar színházakban.

Az alábbi beszélgetést Tonda Martonnal készítettük.

– *Hogyan került a színházi világba?*

– Tulajdonképpen a családom révén kerültem a színház közelébe. Apám filmrendező volt Hollywoodban, édesanyám pedig a cseh némafilmsztár, Jarmila Vacková. Mínhogy szinte az egész család a „show business” világában tevékenykedett, magától értetődően kerültem én is ebbe a világba. A meghatározó személyiség azonban Bözsi nagynénem volt, aki New Yorkban elindította az ügynökséget. Édesanyám meghalt, amikor húszéves voltam, Bözsi nénémnek nem születtek gyermekei, így természetesnek tűnt, hogy együtt dolgozzunk. A céget Elizabeth Marton – Bözsi néni – 1992-ben bekövetkezett halála után én vittem tovább.

– *Őn már jó néhány darabot közvetített Magyarországra.*

– Igen, a Magyarországon bemutatott darabok közül az utolsó, a *Yonkersi árvák*, amelyet most ősszel adtak elő a Pécsi Nemzeti Színházban, a miénk volt a *Meztláb a parkban* a Madách Kamarában, de nagyon sok Neil Simon-darabot is közvetítettem a magyar színházaknak.

– *A magyar közönség milyen darabokat kedvel?*

– A magyar közönség általában a vígjátéket kedveli, ez nagyon könnyen „eladható”. Vannak azonban olyan témák, amelyeket nehéz elfogadtatni Magyarországon. Gondolok itt azokra, amelyekben a vígjáték drámával, tragikummal vagy esetleg politikával keveredik; New Yorkban ezek teljesen elfogadottak.

Tonda Marton

– *Milyen a New York-i színházi élet, illetve miben különbözik az ottani színházak működése a magyar teátrumokétól?*

– New Yorkban egy darab „élete” a következőképpen alakul. A szerző vagy képviselője talál egy producert, aki színpadra viszi a darabot. Ennek a költsége akár tíz-húsz millió dollár is lehet. A premier előtt tartanak egy-két próbabemutatót, amire a nagyközönség is beülhet, de kritikusokat, újságírókat nem engednek be. Így premier előtt még tudnak csiszolni az előadáson. A premiert követően – ha a darab jó kritikákat kap – addig van műsoron, amíg vonzza a közönséget. Ez lehet egy hónap, hat hónap, de például a *Macskák* esetében tizennyolc (!) év is. Előfordulhat viszont, hogy a próbabemutatókat és a premiert követően a darab rossz kritikát kap – ehhez elég akár egyetlen befolyásos lap, például a New York Times elmarasztaló kritikája –, és öt nap után leveszik a műsorról, kidobva akár tízmillió dollárt is.

Ugyancsak érdekes különbség, hogy míg a magyar színházak széles repertoárral dolgoznak, egyszerre öt-hat darab is megy párhuzamosan, addig New Yorkban egy színház egy időben csak egyetlen darabot játszik, ez az ún. en suite rendszer. Bármilyen furcsán hangzik is, a magyar színházi élet sokkal aktívabb a New York-inál.

– *Hogyan működik az ön New York-i ügynöksége?*

– A hagyományos színházi ügynökségekhez viszonyítva az én munkám könnyű. Egy hagyományos ügynökségnek ugyanis teljesen új darabra kell producert keresnie, és meggyőznie őt arról, hogy a darab jó és sikeres lesz. Én azonban munkám során a Broadway

sikerdarabjaival foglalkozom. Sokszor külföldi, köztük magyar színházak keresnek fel azzal, hogy hallottak erről és erről a darabról, meg tudnám-e szerezni nekik.

– *Mégis, milyen nehézségekbe ütközik munkája során?*

– A problémák túlnyomórészt a kulturális különbségekből adódnak. A különböző országok eltérő igényeket támasztanak a darabokkal szemben, más témákat kedvelnek, és a tabu is kultúrától függőek. Franciaországban a mai napig szinte lehetetlen színpadra vinni a betegség és a halál témáját. Ők inkább a vígjátékokat vagy az intellektuális színdarabokat részesítik előnyben.

Németország is érdekes ilyen szempontból. A színpadi szerzők új nemzedéke nagyon sikeres. Az ő darabjaikat a magyar színházak is bemutatják. A probléma az, hogy az Egyesült Államokban egyszerűen lehetetlen lenne sikerre vinni őket. Ezek a darabok tele vannak haraggal, és azt kell mondanom, túl bonyolultak az amerikai közönség számára. Amellett kulturális okokból sem érthetőek.

– *Őn sok darabot hozott már hazánkba. Tudna olyan magyar darabot említeni, amelyet sikerrel mutattak be az Egyesült Államokban?*

– Ez munkámnak elég szomorú része, mert ahhoz képest, amennyit szeretnék, nagyon kevés magyar és általában külföldi darab ér el sikert az Egyesült Államokban. Vannak persze klasz-szikusok, amelyeket bemutatnak, ilyen például Molnár Ferenc, Karinthy Ferenc és Örkény István néhány színjátéka. De ez a lista igen rövid. Talán egyetlen olyan külföldi darabot tudnék mondani, amelyik sikert ért el az Egyesült Államokban, ez pedig a francia Yasmina Reza „*Művészei*” című műve.

– *Általában mennyi a jogdíja egy Broadway sikerdarabnak?*

– A választ legegyszerűbben a jegyárak adhatják meg, hiszen a szerzői jog ára a jegyeladás egy bizonyos százalékán alapul. Ha a darab sikeres, a szerző jobban jár. Ez mindenhol így van, legyen az Budapest, München vagy New York. A különbség az, hogy míg itt a jegyár átlagosan kettő-öt dollárnak megfelelő összeg, New Yorkban hetvenöt dollár. Emiatt ugyanazért a darabért egy londoni vagy müncheni színház magasabb jogdíjat fizet, mint egy magyar. A jogdíj összege ezer-ötszáz dollártól húsz ezer dollárig terjed, attól függően, hogy melyik ország veszi meg, mennyire új a darab, és mennyire híres a szerző.

– *Melyik az a darab, amelynek a behozatalán most dolgoznak, ha szabad ilyet kérdezni?*

– Jelenleg David Auburn *Proof* (Bizonyítás) című darabjához fűzünk nagy reményeket. Ez egy matematikaprofesszor és a lánya kapcsolatáról szól; előnye, hogy univerzálisan érthető, mert az emberi kapcsolatokról szól.